

**T T NG NHO GI O V I O L DŽNT C
QUA T I TRI T L NHŽN SINH, R ND Y O L
TRONG TH N M NG LU T TH K XV**

TR N QUANG D NG*, L; TH N NG**

T M T T

t«i ch tri t l nh-n sinh, r n d y o l chi m v tr¶n i b t trong th N/m
ng lu t th k XV, c bi t l« Qu c m thi t p c a Nguy n Tr-i. H i t t«i n«y
l« nh ng y u t t¶h c c thu c ph m trÁ m c c a h t t ng Nho giªo, c a o l
truy n th ng d-n t c, c a tinh hoa th i i v« t-nh c m c a nh-n d-n. y l« m t t«i c»
tª c d ng trong vi c b i d ng v« x-y d ng nh-n cª ch con ng i Vi t Nam.

ABSTRACT

***Confucianism thoughts and national morality through the theme of life philosophy,
moral teaching of Tang prosody Nom poetry in the 15th century***

*The theme of life philosophy, moral teachings took up in Tang prosody Nom poetry
in the 15th century, especially in ōQuoc am Thi tapō by Nguyen Trai. Focusing on this
theme are the positive elements of the virtuous categories of Confucianism ideology, of the
traditional morality, of the quintessence of the era and the people's feelings. This theme
influences cultivating and building Vietnam people's personality.*

1. t v n

Th N/m ng lu t (TN L) th
k XV xu t hi n ng th i hai c t m c
v tr¶ h«ng u l« Qu c m thi t p
(QŽTT) v« H ng c qu c m thi t p
(H QŽTT). Nh-n tr n ph ng di n
t«i ch , TN L th k n«y c p
n nhi u kh¶a c nh c a hi n th c i
s ng: t thi n nhi n, phong v t n c m
quan l ch s ; t nh ng ph m trÁ m c
c a h t t ng Nho giªo n cu c s ng,
x h i v« con ng i n i th n d ; t h-nh
nh c a ōminh qu-n l ng t ngō n
nh ng ng i d-n qu' ōng ti u canh m cō;

t ti ng n»i c ng ng, quan ph ng, thÁ
ph ng n nh ng u n c, t-m s c a con
ng i cª nh-n nh« th tr c th s , nh-n
t-nh...

X²t ri ng v t«i tri t l , giªo
hu n trong TN L th k XV, chÀng ta d
nh n th y: t«i n«y c» c s t th c
h Nho giªo, t truy n th ng d-n t c Vi t
Nam, t hi n th c x h i v« t t ng th i
i. Kh» c» th tª ch b ch m t cª ch ch¶h
xªc nh ng ph m trÁ k tr n trong n i
dung tri t l , giªo hu n QŽTT v«
H QŽTT.

2. N i dung nghi n c u

2.1. Kh o sª t, th ng k'

Theo s li u th ng k', trong QŽTT
s l ng b«i th vi t v t«i, ch
tri t l nh-n sinh, r n d y o l l« 104
b«i /254 b«i c a t p th , chi m t l

* TS, Khoa Khoa h c Xē h i

Tr ng i h c H ng c, Thanh H5a

** ThS, Khoa Khoa h c Xē h i

Tr ng i h c H ng c, Thanh H5a

41,1%. T l n«y trong H QŽTT l« 18 b«i/328 b«i c at p th , chi m t l 5%.

Nh v y, t«i, ch tri t l , gi^ao hu n c» v tr¶ quan tr ng trong QŽTT. V i H QŽTT, t«i n«y l i chi m m t v tr¶ th y u. y c ng l« m t hi n t ng kh» l gi i. Ph i ch ng õnguy n nh-n ch y u l« do H ng c qu c m thi t p c» nhi u ng i s^ang t^ac nh ng t«i, ch x ng h a l i c quy nh b i m t ng i ó Tao «n nguy n s^{Ày} L' Th^anh T^½ng? M t khi ng i ch x ng kh^½ng n' u t«i th ng i h a c ng kh^½ng c» th v t«i »[1; tr. 95]. Hay n a, c^½n do c m th c v th th^ai nh-n t-nh trong nh ng i u ki n x⁻ h i c th gi a Nguy n Tr-i v« c^ac v n nh-n H ng c l« kh^ac nhau? S ng trong m t th i i thanh b-nh, th nh tr , » tr t t x⁻ h i c n nh, m i quan h gi a ng i v i ng i nh-n chung l« tin t ng, t t p, c^ac ph m trÁm c c a Nho gi^ao c duy tr v« ph^at tri n nh th i L' Th^anh T^½ng n a sau th k XV th c m x^{Àc} chung c a c^ac v n nh-n H ng c trong H QŽTT ch y u thi n v ng i ca, t^an t ng... C^½n Nguy n Tr-i v i t QŽTT khi ½ng v tr¶ s C^½n S n, v« t p th l« nh ng u n c, bi k ch c a con ng i c^a nh-n c Trai tr c th s , cu c i sau ng«y b-nh Ng^½2 th ng l i, l« õs l a ch n day d t gi a c^ac t t ng, c^ac con ng l p th-n, d ng th-n, v« b o th-nö [5; tr. 152] c a m t nh« nho c» l t ng v« nh-n c^ach. V th , ph i ch ng Nguy n Tr-i v i t nhi u v tri t l v nh-n sinh c nh t nh ng i i khi th t-nh en b c; gi^ao hu n, r n gi i v o l l«m õg ng b^au r n m-nhö khi l

i, t-nh ng i c» nh ng x^ao tr n, i thay?

2.2. N i dung tri t l , gi^ao hu n

2.2.1. T t ng Nho gi^ao trong n i dung tri t l , gi^ao hu n

Th k XV l« th k c t^½n c a Nho gi^ao. N» l«m th«nh h t t ng th i i, chi ph i v« t^ac ng n m i m i quan h trong i s ng x⁻ h i, trong » c» m i quan h gi a con ng i v i con ng i. C^ac th h k s ó v n nh-n th i y, ti' u bi u l« Nguy n Tr-i, L' Th^anh T^½ng v« c^ac v n th n H ng c l a ch n nh ng y u t t¶ch c c c a h t t ng Nho gi^ao t ch c, qu n l x⁻ h i v« s^ang t^ac v n ch ng. V th , t«i tri t l , gi^ao hu n theo c^ac ph m trÁm c c a Nho gi^ao xu t hi n trong TN L th k XV c» c i g c t h t t ng c a x⁻ h i v« th i i.

Trong QŽTT v« H QŽTT, t t ng Nho gi^ao c th hi n qua c^ac kh^ai ni m nh t¶nh nh : *tam c ng, ng th ng, ng lu-n, thi n m nh, trung dung, d h^½a vi qu , an b n l c o...*, trong », *tam c ng, ng th ng r t c cao, b i n» l« ph n c b n, l« õh t nh-nö c a o Nho v m t nh-n sinh, x⁻ h i: QŽTT c» 10 b«i /21 b«i c» n i dung Nho gi^ao, H QŽTT c» 5 b«i/9 b«i. c bi t H QŽTT c» nh ng b«i th ri ng r n gi i v õ o l«m ng iö (Vi nh-n t), o l«m t^½ (Qu-n th n), o l«m con (T o), t-nh anh em (Huynh), v.v... Ch ng h n, v õ o l«m ng iö:*

Tr i ph» t¶nh, th-n ta,

o c c ng th ng n m l n ba.

T^½ g-n ngay phÁr p chÁa,

*Con l y th o k^hh th cha.
Anh em ch l i h n thi t,
B u b n n t th c th«.
Ngh a o v ch ng xem r t tr ng,
L«m gi«u phong h»a ph²p ch ng
nh«.¹*

(H QŽTT ó Vi nh-n t)

B«i th l« s òt ng qu^atö v o
c ng th ng theo quan ni m c a Nho
gi^ao, l y n» l« ti' u chu n a nh gi^a,
lu n b-nh v ph m ch t c a k s qu-n t ,
v o l«m ng i. R_l r«ng, c^ac y u t
t^hch c c c a t t ng Nho gi^ao -y -
c ph^at huy, v« v· v y n» c» t^ac d ng
gi^ao h»a con ng i, ti n t i b-nh n x⁻
h i. T t ng ò c tr ö, òl tr ö theo quan
i m t ch c v« qu n l c a nh« n c
phong ki n th i H u L' c ng c th
hi n kh^a r_l qua b«i th . Àng h n, Nho
gi^ao th i L' Th^anh T^hng - c» òkhÀc
x ö phÁh p v i ho«n c nh th c t c a
cu c s ng, x⁻ h i v« con ng i Vi t Nam
lÀc b y gi : òNho gi^ao c a L' Th^anh
T^hng l« s v n d ng T ng Nho v«o th c
t x⁻ h i Vi t Nam tr' n tinh th n d-n t c
v« s^ang t o, c» th coi » l« th Nho gi^ao
Vi t Nam i L' Th^anh T^hngö [4; tr. 18].

Ho c nh v o vua t^há, c^ac t^ac gia
H ng c vi t:

*N m ng l h ng v n tr c sau,
Vua t^há o c tr' n u..
Thu n n y Cao, Qu vua c h p,
Thang dÁng Y, H y l y nh-n th-u.*

(H QŽTT ó Qu-n th n)

M t trong nh ng c i m c a thi
ph^ap th ca trung i l« xu h ng ph c
c , vi n d n nh ng g ng s^ang trong s
s^ach v h-nh nh c a ti n nh-n trong qu^a
kh l« r n gi i, kh^hch l v« c v cho

o l c a b c qu-n th n, cho ph²p ng
x c a con ng i hi n t i qua c^ac m i
quan h . C th -y l«, vua l y c
õnh-n th-uö, c» ò c h pö l« nh nh ng
b y t^há hi n. S ph-n nh õng^há cao
th pö v« ngh a v c a b t^há l« th theo
l^hng tr i t; y' u n c th ng d-n, v·
d-n v· n c m« lo -u... l« tr^ach nhi m
c a minh qu-n hi n th n.

C ng trong xu h ng òvi n c ng
ch ng kimö c a v n ch ng nh« Nho, khi
r n gi i v ò o l«m conö (H QŽTT -
T o), c^ac t^ac gia H ng c vi t:

BÀm m d qu' n n cÀc d c,

*Vi ng th m t ng ch a thu th n
h^h/n.*

K·a ai k ch^hdanh truy n ,

N k d-ng canh s h-y c^h/n.

Theo ngh a chÀ s trong th L c
Nga s^ach Mao thi th: òcÀcö l« nu^há d ng
con b ng c m ch^ao, òd cö l« may v^a cho
con khi n»ng l nh. òTh n h^h/nö (s m t i)
l« do c-u: òH^h/n nh, th n t nhö: bu i t i
thu x p ch cho cha m ngh , bu i s^ang
th m h i cha m c» ng c y' n gi c
kh^h/ng? (L k). C^h/n òk ch^hö l« noi theo
ch^h h ng c a cha, nh V V ng nh«
Chu noi theo ch^h h ng c a V n V ng,
c nh-n cho nh th m i l« i hi u;
òd-ng canhö l« t^hch n»i v D nh Kh o
ThÀc th i Xu-n Thu c Tr nh Trang
c^h/ng cho n c m. Trong m»n n c» canh
th t. Kh o ThÀc d«nh kh^h/ng d^am n.
Trang C^h/ng h i, Kh o ThÀc n»i: òM t^há
ch c n m»n n c a t^há, ch ch a bao
gi c n m»n canh c a vua, n' n t^há
d«nh l i em v d-ng m ö. Ng i b y
gi cho Kh o ThÀc l« thu n hi uö (Xu-n
Thu ng truy n) [1; tr. 110-111].

C^ac nh« nghi' n c u c ng - ch ra
r ng: - l« v n ch ng Nho gi^a o t t ph i
coi tr ng m c t^h gi^a o hu n, ðo l ng
cho th o, nh- n t- mō (Tr n - nh
H u) v« ¼ h i con ng i ph i s ng c»
tr^a ch nhi m, c» t- nh ngh a, t c nh n
m nh n thi' n ch c ðv n d t i oō ó
m t quan ni m ngh thu t c th^a c a
v n ch ng nh« nho. Th N¹/_m c a
Nguy n Tr- i, L' Th^a nh T¹/_{ng} v« c^a c v n
nh- n H ng c c ng kh¹/_{ng} n m ngo«i
quy lu t c a quan ni m ngh thu t y.
C ng - t n t i nhi u khuy n c^a o v
nh ng h n ch v« t^a c ng ti' u c c c a
n i dung tri t l , gi^a o hu n theo quan
ni m Nho gi^a o: ðH ng mⁱ v« o ,
v« o c^a c b c th^a nh v ng x a, v n h c
c«ng ng«y c«ng kh¹/₂ c n, kh¹/_{ng} s^a ng t o,
kh¹/_{ng} ph^a t tri n cō [3; tr. 33]. Th m
ch^h c¹/_n xem n» l« m t v t c n khi b« o
m¹/_n c^a t^h v« b n s c ri' ng. Qu c ng
kh¹/_{ng} sai, nh ng m t kh^a c c ng c n ph i
th y nh ng nh h ng t^h c c c a n i
dung tri t l , gi^a o hu n trong th N¹/_m
th k XV khi nh ng tinh hoa Nho gi^a o
c ph^a t huy trong c m x^a c v nh c a
c^a nh« th .

Ch ng h n:

V n ch ng ch² p l y ¼ c- u th^a nh,
S nghi p tua g- n ph i o trung.
Tr c tr tham, tr b o ng c,
C» nh- n c» tr^h c» anh h^a ng.

(QŽTT ó B o k^h c nh gi i. B«i 5)

Theo quan ni m c a Nho gi^a o,
ng i qu- n t s nh t hai i u: l« s
m nh tr i v« l i n» i c a th^a nh nh- n. V n
l« t t ng v« quan ni m y, nh ng v i
Nguy n Tr- i, ¼ ng - bi t ch t l c v« ph^a t
huy c^a i ph n tinh t^a y c a o Kh ng v«

quan ni m v ng i ðanh h^a ng theo
h ng t^h c c v« d- n t c khi cao
nh- n, ngh a, tr^h t^h g n v i h«nh ng
ðTr c tr tham, tr b o ng cō y' n
d- n.

Ho c cao vi c h c, t c l« ph^a t
huy y u t t^h c c c a Nho gi^a o:

T^h c cho con h n t^h c a,
ua l«nh c^a ng th m a ua kh¹/_n.
M t ni m trung hi u l«m mi u c ,
Hai quy n thi th y b^a u ch¹/_n.

(QŽTT ó T th^a n. B«i 4)

C^a c t^a c gia H ng c c ng v y:

D y: ch qu' n ngh c t ,
R n: m a t i c a quy n m¹/_n.
Th khoa i c» n ng phen k p,
Ng¹/_{ph} l¹/_{ng} m ng thu m t c¹/_n.

(H QŽTT ó fi t)

Tr ng Nho h c c ng c» ngh a l«
tr ng s h c, tr ng hi n t«i, b i ðhi n t«i
l« nguy' n kh^h c a qu c gia, nguy' n kh^h
th nh th th n c m nh r i l' n cao,
nguy' n kh^h suy th th n c y u r i
xu ng th p. K s c» quan h tr ng i
v i qu c gia nh th , cho n' n qu
chu ng k s , ng i c» h c kh¹/_{ng} bi t th
n« o l« c^a ng [7]. V th , c^a c t^a c gia H ng
c trong b«i Huynh c¹/_n d n i n
ðc«nh an qu ð c s^a y cho s h c:

Th m tho d¹/_{ng} u c«nh an qu ,
m m s- n i n kh»m t kinh.

(H QŽTT ó Huynh)

Theo l i ch^a c a s^a ch H ng c
qu c - m thi t p, th i Ng i, u V
Qu- n ng i t Ng D ng c» n m
ng i con l« Nghi, Nghi m, Kh n, X ng
v« Huy u k ti p nhau thi l«m quan.
Ph^a ng o nh« T ng m ng c- u th r ng:
ðLinh xu- n nh t ch- u l' o, an qu ng

chi ph ngö, ngh a l«: M t c-y th¹/ng gi«, n m c«nh qu th m. [5; tr. 108]. -y c ng l« m t trong nh ng »ng g»p t¹ch c c c a h t t ng Nho gi^ao t«i tri t l , r n gi i trong th N¹/m th k XV.

2.2.2. Tinh th n d-n t c v« o l nh-n d-n trong t«i tri t l , gi^ao hu n

Nh - n»i tr'n, h i t t«i, ch tri t l nh-n sinh, r n d y o l trong TN L th k XV l« nh ng bi u hi n t¹ch c c c a t t ng Nho gi^ao, nh ng gi^a tr tinh th n c a d-n t c, nh ng tinh hoa c a th i i. V th , b'n c nh xu h ng h ng t i nh ng ph m trÁm c c a o Nho, t«i n«y c¹/n th hi n xu h ng tr v v i nh ng truy n th ng o l d-n t c, g»p ph n t¹ch c c v«o vi c b i d ng t-m h n, nh-n c^ach con ng i Vi t Nam. -y l« nh ng »ng g»p kh¹/ng nh c a Nguy n Tr-i, L' Th^anh T¹/ng v« c^ac v n nh-n H ng c v«o ti n tr-nh TN L theo xu h ng d-n t c h»a th lo i.

Ch ng h n, Nguy n Tr-i vi t:

*ng b«o c t nh c ngh a c«ng b n,
C«nh B c, c«nh Nam m t c i n' n.*

(QŽTT ó B o k¹h c nh gi i. B«i 4)

th c v c i ngu n gi a nh ng con ng i đcÁng m t b cõ trong c-u th c a c Trai r t g n v i c-u ca dao: đB u i th ng l y b¹ cÁng ó Tuy r ng kh^ac gi ng nh ng chung m t gi«nõ nh c nh v« gi^ao d c v t-nh th ng y' u o«n k t ó m t trong nh ng n²t o l truy n th ng c a c ng ng ng i Vi t cÁng sinh s¹/2, t n t i bao i nay tr'n m nh t n«y. Ho c khi D y con trai, Nguy n Tr-i c ng - l y nh ng b«i h c v n c»

trong d-n gian v c c n, c ki m khuy' n nh m t c^ach -n t-nh:

*f o m c m i n cho c t m,
C m n ch ng l k²n mÁi ngon.
X a « c » c-u truy n b o,
L«m bi ng hay n l non.*

(QŽTT ó D y con trai)

V i c^ac t^ac H ng c c ng v y, m c dÁ-m h ng chung c a H QŽTT l« t^an t ng, ng i ca v ng tri u, minh qu-n v« cu c s ng thanh b-nh, th nh tr , nh ng trong nhi u tr ng h p, c m xÀc th c a c^ac nh« th - v t ra ngo«i nh ng thuy t l gi^ao i u c a Nho gi^ao, h ng v o l truy n th ng c a d-n t c, c a nh-n d-n.

Ch ng h n, trong b«i D y con, c^ac t^ac gia - vi t:

*L ki n n' n s/ng b i ki n Án,
Ch a d n d n m i bi t h u kh¹/n.
Ng«y ng«y g i t m nh -u b²n,
Th^ang th^ang dÁi m«i a t m¹/n.*

(H QŽTT ó Gi^ao t)

Rđ r«ng, nh ng tinh hoa ng«n i c a d-n t c v c t¹ph ki' n tr, nh n n i, v tinh th n v t kh» c» c nh ng th«nh c¹/ng: đC» c¹/ng m«i s t c» ng«y n' n kimö... c chuy n h»a th«nh l i r n gi i th t g n g i m«ch-n t-nh c a c^ac t^ac gia H ng c.

Ho c khi r n gi i v t-nh anh em, c^ac t^ac gia - vi t:

*CÁng l/ng ru t m sinh ra,
Anh m c y' u em, em k¹h anh.*

(H QŽTT ó Huynh)

R t g n v i c-u th c a Nguy n Tr-i:

*Ch-n tay d u t b kh¹/n n i,
S ng^ao ch ng c¹/n m¹/2d xin.*

(H QŽTT ó B okh c nh gi i. B«i 15)
C^ac c-u th tr' n r t g n v i c-u ca
dao: ðAnh em nh th ch-n tay...ö
kh ng nh m i quan h huy t th ng,
kh¹/ng th chia c t, t^ach r i c a t-nh anh
em, huynh trong c ng ng ng i
Vi t. -y c ng l« m t th m nh, m t n i
dung mang t¹ph khu bi t gi a ng lu t
N¹/m v i ng lu t H^an. Cho n' n, dÁ
kh¹/ng th ph nh n Nguy n Tr- i, L'
Th^anh T¹/ng v« c^ac t^ac gia H ng c u
l« m¹/n c a Kh ng M nh, v. th ,
nh ng l i r n gi i, tri t l trong nhi u
tr ng h p nh m t¹/₂ m o Nho
kh ng nh vai tr¹/₄ qu c gi^ao. Nh ng
c ng kh¹/ng th kh¹/ng th a nh n, trong
nhi u tr ng h p, v i t c^ach l« tr¹th c
d-n t c, c^ac nh« th c g ng h ng
n i dung v« m c t¹ch gi^ao hu n v«o v i c
ho«n thi n nh-n c^ach con ng i theo tinh
th n d-n t c. V. th , ngay c c^ac th t«i
c a v n ch ng nh« Nho, xu h ng d-n
t c h»a trong c m h ng v nh c a
Nguy n Tr- i, L' Th^anh T¹/ng v« c^ac t^ac
gia H ng c l« kh^a r_đ: ðL' Th^anh T¹/ng
l« ¹/ng vua kh¹/ng ch bi t k th a truy n
th ng v n tr c a t ti' n m« c bi t c¹/₄
bi t k t h p kh^a c^ao quan ni m th m
m Nho gi^ao v i ni m t ho«o d-n t c
(...) th k XV ang c» s k t h p h«i
h¹/₄ gi a y u t Nho gi^ao t¹ch c c v« tinh
th n d-n t c d-n ch v m t v n h»aö [4;
tr. 408].

Kh o s^at QŽTT v« H QŽTT,
t«i tri t l , gi^ao hu n theo t t ng o l
d-n t c c¹/₄ c th hi n qua nh ng
chi' m nghi m c a c^ac nh« th v th s ,
nh-n t-nh theo quan ni m nh-n sinh c a
nh-n d-n. Ch ng h n, Nguy n Tr- i v i t:

Mi ng th nh n h n ch¹/ng m^ac
nh n;

L¹/ng ng i quanh n a n c non
quanh.

Ch ng ng a nh -u n' n l n;

N u c» s-u th. b canh.

(QŽTT ó B okh c nh gi i. B«i 9)

C^ac t^ac gia H ng c c ng v i t:

y khu¹/n hay m o th n«o l a?

M p ng khen ai i m t c a..

h ti n ch. mua v i n i,

N i n«o vung y kh²o i n v a.

(H QŽTT ó T ng phÁng)

Tr c m t ng i c l« m t chu i
c^ac h-nh t ng g n li n v i nh ng tri t l
nh-n sinh c Àc k t qua th«nh ng ,
t c ng , ca dao nh : ðB s-u c¹/₄n c» k
d¹/₄ó L¹/ng ng i nham hi m ai o cho
cÁngö, ðCon s-u l« m r u n i canhö, ðM t
c a m p ngö, ðN i n«o vung n yö...
» c¹/₄n l« s chi' m nghi m c Àc k t
t kinh nghi m b n th-n c a m t i
ng i t ng tr i tr c s bi n ng kh¹/₂
l ng c a th s , nh-n t-nh. C^ac nh« th
nh ang soi b»ng m-nh trong nh ng
chi' m nghi m c a nh-n d-n, c a ch¹ph
m-nh h ng t i kh^ai qu^at c^ac hi n
t ng, nh ng tr ng th^ai ph bi n v« b t
bi n c a s v t, hi n t ng trong hi n
th c i s ng. V. th , qua nh ng n i
dung tri t l v« gi^ao hu n y ta th y c
m t ph n c a cu c s ng x⁻ h i ng
th i. -y c ng l« m t trong nh ng ti n
quan tr ng cho b c ph^at tri n m i
c a TN L trong n i dung ph n^anh c^ac
giai o n sau n«y trong v i c gi^ao d c v«
b i d ng nh-n c^ach con ng i Vi t
Nam theo tinh th n c a truy n th ng o
l d-n t c.

3. K t l u n

t«i ch tri t l nh-n sinh, r n d y o l chi m v tr¶ n i b t trong TN L th k XV, c bi t l« QŽTT c a Nguy n Tr-i. H i t t«i n«y l« nh ng y u t t¶ch c c thu c ph m trÁm c c a h t t ng Nho gi^ao, c a o l truy n th ng d-n t c, c a tinh hoa th i i v«t-nh c m c a nh-n d-n.

S t^ach b ch t«i gi^ao hu n, r n gi i trong TN L th k XV theo t

t ng Nho gi^ao v« o l truy n th ng d-n t c nh tr-nh b«y tr-n ch mang ngh a t ng i. B i, trong c m xÀc c a Nguy n Tr-i, L' Th^anh T/ng v« c^ac v n nh-n H ng c trong nhi u b«i th c» s h/a quy n v« ng hi n gi a c^ac h t t ng v« c^ac ph m trÁ th c n«y, t o ra s a d ng m« th ng nh t trong n i dung ph n^a nh.

¹ B«i n«y trÁng v i b«i C ng th ng t ng qu^at trong B ch V-n qu c ng thi t p c a Nguy n B nh Khi'm.

T I L I U T H A M K H O

1. Ph m Tr ng i m, B Ái V n Nguy'n (1982), *H ng c qu c m thi t p*, Nxb V n h c, H«N i.
2. Tr n V n Gi^ap, Ph m Tr ng i m (1956), *Qu c m thi t p*, Nxb V n S a, H«N i.
3. Tr n nh H u (1999), *Nho gi^ao v« v n h c Vi t Nam trung c n i*, Nxb Gi^ao d c, H«N i.
4. Nhi u t^ac gi (1997), *L' Th^anh T/ng: Con ng i v« s nghi p*, Nxb i h c Qu c gia H«N i.
5. Nhi u t^ac gi (1998), *V con ng i c^a nh-n trong v n h c c Vi t Nam*, Nxb Gi^ao d c, H«N i.
6. L' Nh-m Th-n (1998), *Th N/m ng lu t*, Nxb Gi^ao d c, H«N i.
7. *V n bia Ti n s khoa Nh-m Tu t*, Th-n Nh-n Trung so n, *Tuy n t p v n bia H«N i* (1978), Nxb KHXH, H«N i.